Дәріс 5

Философиядағы сана мәселесі

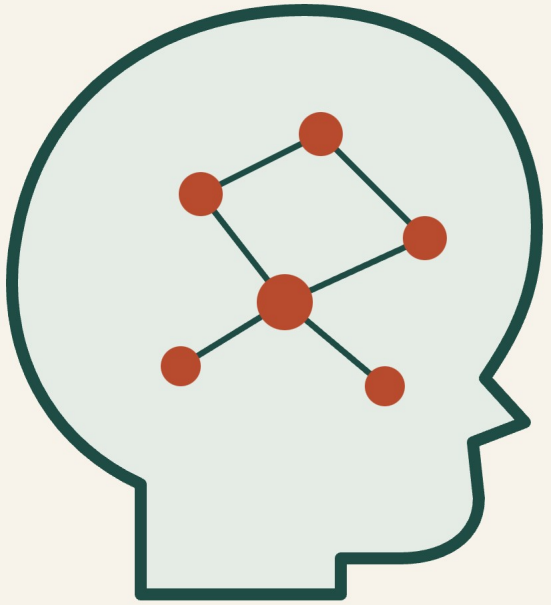

Дәріс мақсаты

Сананың мәнін, табиғатын, ойлау, тіл және әлеуметтік ортамен байланысын түсіндіру

Дәріс жоспары

1. Сана және оның мәні
2. Сана және ойлау
3. Сана, тіл және әлеуметтік орта

Сана және оның мәні

Сана — шындықты бейнелеу, түсіну, бағалау және мақсатты өзгерту қабілеті

Идеализм

Сана — алғашқы бастау, абсолютті рухтың немесе құдай ақылының көрінісі

Материализм

Сана — материяның (мидың) жоғары даму сатысы, объективті дүниенің бейнесі

Дуализм

Сана мен дене — бір-біріне тәуелсіз, қатар өмір сүретін екі субстанция

Физикализм

Барлық менталды процестер физикалық, биологиялық процестермен түсіндіріледі

Сана философия тарихында

Ежелгі дәуір

Платон — жан денеден тәуелсіз, адамның шынайы мәні

Аристотель — жан — тірі организмнің өмір сүру принципі

Жаңа дәуір

Декарт — «ойлаймын, демек өмір сүремін»

Локк — білім сезімдік қабылдау мен тәжірибеден

Неміс классикасы

Кант — таным процесінде сананың белсенді рөлі

Гегель — өзін-өзі тану тарихпен, мәдениетпен байланысты

Сана және ойлау

Сезімдік қабылдау

Заттардың сыртқы белгілерін таниды

Ойлау

Ішкі байланыс пен мәнді абстрактілі, жалпылама түрде ашады

Ойлаудың формалары

Ұғым

Заттар мен құбылыстардың жалпы және маңызды белгілері

→

Пікір

Бір нәрсе туралы ойды бекіту немесе терістеу

→

Ой қорытындысы

Бірнеше пікірден жаңа тұжырым жасау

Сана, тіл және әлеуметтік орта

Тілдің санаға ықпалы

- Ойды ұғымдық формаға келтіреді
- Әлеуметтік тәжірибені сақтайды
- Мәдениеттің тасымалдаушысы
- Тіл мен ойлау толық бірдей емес: бейне, музыка, интуиция

Әлеуметтік орта

- Білім, тәрбие, мәдениет, тіл арқылы ықпал етеді
- Өзіндік сана әлеуметтік тәжірибеде дамиды
- Цифрлық технологиялар мен жасанды интеллект қабылдауды өзгертті

Қорытынды

- Сана — күрделі философиялық құбылыс
- Биологиялық алғышарттармен қатар әлеуметтік және мәдени факторларға тәуелді
- Тілмен, ойлаумен және практикалық қызметпен бірлікте қалыптасады
- Пәнаралық сипатқа ие: философия, психология, нейроғылым, жасанды интеллект

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Летопись тюркской цивилизации. Том 2. Тюркский мир в XIII–XVII вв. Ұжымдық ғылыми монография. Барнаул: Алтай университетінің баспасы, 2025.
2. Ғабитов Т.Х. Қазақ философиясының тарихы: оқу құралы. Алматы, 2022.
3. Хасанов М., Петрова В., Джамбаева Б. Философия. Алматы, 2014.
4. Ғабитов Т.Х. Қазақтану: тарих философиясы. Алматы, 2022. 314 бет.
5. Бегалинова К.К., Альжанова У.К. Философия. I, II том. Алматы, 2010.
6. Аташ Б.М. Философия. Алматы, 2014.
7. Ғабитов Т.Х. Философия. Алматы, 2022.
8. Грядовой Д.И. Философия. Москва, 2012.
1. Лавриненко В.Н. Философия: учебник для вузов. Москва, 2012.
2. Иманқұл Н. Философия әлемінде: болмысы мен тарихы. Алматы, 2006.
3. Нысанбаев Ә., Әбжанов Т. Қысқаша философия тарихы. Алматы, 2009.
4. Алтай Ж., Қасабек А. Философия тарихы. Алматы, 2008.
5. Дүниежүзілік философияның онтологиясы. 12 томның 10-томы. 2009.
6. Алексеев П.А., Панин А.В. Философия: учебник для вузов. Москва, 2006.
7. Әл-Фараби. Шығармаларының 10 томдық жинағы. Алматы, 2005–2008.
8. Мырзалы С. Философия. Алматы, 2008.